

SAMSUN'UN ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ POTANSİYELİ

**Dr. Öğr. Üyesi
Mutlu KAYA**

**Prof. Dr.
Cevdet YILMAZ**

ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

- ▶ Sanayi Devrimi adı altında 18.yüzyılda İngiltere’de başlayan gelişmeler, kısa bir süre içinde tüm dünyaya yayılmış, özellikle gelişmiş Batılı ülkelerde dev sanayi yatırımları ortaya çıkmıştır.
- ▶ Bir kısmı 1. ve 2. Dünya Savaşları sırasında zarar gören bu tesisler 1950’lere gelindiğinde ekonomik ömürlerini tamamlamaları, modernleştirilme çabaları, büyük şehirlerin merkezi alanlarında kalmaları gibi nedenlerle ya yıkılarak yok edilmişler, ya da dönüşüme uğratılmışlardır, ya da atıl durumda kalmışlardır.
- ▶ **Atıl durumda olan sanayi alanlarının nasıl değerlendirilmesi gerektiği** ile ilgili çeşitli tartışmalar ve çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır.

ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

- ▶ Bu arada turizmin çeşitlendirilmesine bağlı olarak «Endüstriyel Miras Turizmi» kavramı gelişmiş, henüz ayakta olan bu eski fabrikaların bir kısmı koruma altına alınarak ziyarete açılmıştır.
- ▶ Avrupa, ABD ve Japonya kentleri gibi ağır sanayinin uzaklaştığı kentlerde yeni bir mekânsal yapılanma başlamıştır.
- ▶ Sanayi kentleri olmaları gereğince endüstrinin kent merkezinde yer aldığı bu şehirlerde, terk olunan endüstri tesisleri, liman ve tersaneler ortaya çıkan yeni kentsel mekan ihtiyaçları için yeniden kullanım için dönüştürülmeye başlamışlardır.
- ▶ Boşalan dev sanayi yapıları önceleri işlevsiz, çirkin ve hantal bulunmuşlar fakat koruma anlayışının gelişmesiyle bunlar da birer kültür mirası olarak kabul edilmeye başlamışlardır.

ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

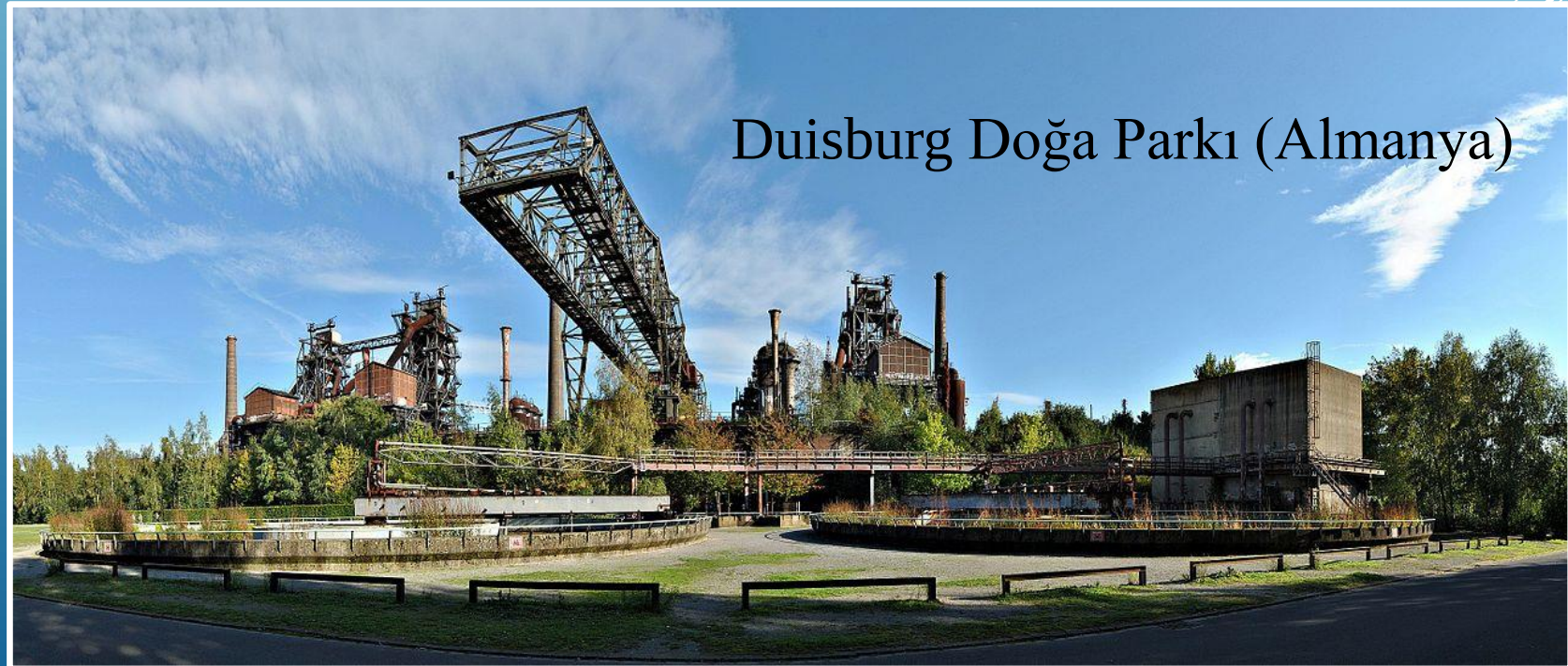
- ▶ **Endüstriyel miras;** tarihi, teknolojik, sosyal, mimari ve bilimsel değere sahip endüstriyel kültür kalıntılarından oluşur. Bu kalıntılar;
- ▶ **binalar ve makineler, atölyeler,**
- ▶ **imalathane ve fabrikalar,**
- ▶ **maden ocakları,**
- ▶ **işleme ve arıtma kompleksleri,**
- ▶ **depo ve kilerler,**
- ▶ **enerji üretim, nakil ve kullanım alanları,**
- ▶ **taşıma ve tüm altyapıları,**
- ▶ **değişik tarzda inşa edilmiş konutlar,**
- ▶ **ibadet etme veya öğretim gibi endüstriyle bağıntılı sosyal eylemler için kullanılan yerler** olarak tanımlanabilir.

ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

- ▶ Avrupa küresel bazda endüstriyel miras turizmde çok baskın bir rol üstlenmektedir.
- ▶ Endüstriyel miras turizmi örneklerine tüm Avrupa'da rastlanabilir olsa da özellikle Sanayi Devrimi'nin ilk meydana geldiği alanlar olan **Kuzey-Batı Avrupa'da** yoğunlaşmıştır.

endüstriyel miras turizmi, **kaybolan sanayi istihdamının yerine geçmese de başarılı olduğu her yerde önemli oranda doğrudan ve dolaylı gelir getirmektedir.** aynı zamanda eski sanayi alanlarının imajını ve itibarını tekrar kazandırması açısından da önem taşımaktadır.

Örnekler

BİRLEŞİK KRALLIK KÖMÜR MÜZESİ,

NORVEÇ ORMAN SANAYİ MÜZESİ

ESSEN KÖMÜR MADENİ (ALMANYA)

DORTMUND ORMAN
SANAYİ MÜZESİ (ALMANYA)

BOLOGNA SANAYİ MÜZESİ (İTALYA)

FALUN BAKIR MADENİ (İSVEÇ)

ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

- ▶ **2010 yılında Almanya’da Brandenburg Bölgesi’nde endüstriyel miras turizm potansiyeli ile ilgili yapılan bir çalışmaya göre bölgeye yıllık yaklaşık olarak 50 milyon avro gelir getirdiği belirtilmiştir.**
- ▶ **Dünyanın en büyük demiryolu müzesi, York Birleşik Krallık Ulusal Demiryolu Müzesi, yılda yaklaşık 1 milyon ziyaretçi çekmektedir.**

York
Demiryolu
Müzesi

ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

Endüstriyel miras yapıları;

- ▶ Üretimin gerçekleştiği yapılar,
- ▶ Üretim ve üretim sonrası süreçte gerekli olan ek destek birimleri (depo, hangar, hal yapıları vb.)
- ▶ Üretimin birincil ilişkide olduğu ulaşım yapıları (istasyon, köprüler, kanallar vb.) olarak belirlenmektedir.

ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

Endüstriyel Miras yapıları kapsamında;

- ▶ Maden ocakları,
- ▶ Değirmenler,
- ▶ Buhar makineleri;
- ▶ Tekstil, cam, çömlek ve kereste üreten tesisler,
- ▶ Yol, köprü, kanal gibi ulaşım birimleri,
- ▶ Tuğla atölyesi gibi yapı malzemesi üretim tesisleri,
- ▶ Endüstriyel geçmişin parçası olan endüstri işçileri ve yöneticileri, çalışanlara ait yaşama birimlerinin incelenmesi girmektedir.

ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

Ülkemizde endüstriyel miras konusunda yeterli yasal düzenlemeler ve bilimsel çalışmalar yapılmamıştır.

Bu durumun sebepleri:

- ▶ Endüstri yapılarının işlevlerini yitirmesi sonucu terk edilmesi,
- ▶ Bu yapılara yeterince değer verilmemesi,
- ▶ Korunmaları için gerekli ekonomik alt yapının bulunmayışı,
- ▶ Endüstri anıtlarının korunmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin eksikliği,
- ▶ Yapılan çeşitli uygulamaların farklı niteliklerde yapılmaması ve uzman kadronun yetersiz olması olarak sıralanabilir.

TÜRKİYE'DE ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ

- ▶ Ülkemizde, teknoloji tarihine ait belge ve verilerin bir araya getirilerek yazılması çok eski bir geçmişe sahip değildir.
- ▶ Bu sebeple endüstriyel miras kavramının bilimsel bir alan olarak kuramsallaştırılması, araştırma ve koruma yöntemlerinin belirlenerek birçok örnekte uygulanmış olması bu uygulamaların ülkemizde bilimsel olarak yapılıp başarılı sonuçlar elde edilmesi adına önemli bir fırsattır.

SEKA KAĞIT MÜZESİ

RAHMI KOÇ SANAYİ MÜZESİ

SİLAHTARAĞA ELEKTRİK SANTRALİ (SANTRAL İSTANBUL)

ESKİŞEHİR KİREMİT FABRİKASI

SAMSUN'UN ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPILARI VE KULLANIM ŞEKİLLERİ

SAMSUN (REJİ) SİĞARA FABRİKASI

- Samsun'da şehrin merkezi kabul edilebilecek olan Cumhuriyet Meydanı'nda yaklaşık olarak 23.000 metrekare alan üzerinde kurulan bu fabrika, 110 yıl boyunca faal durumda kalmıştır.
- Fabrika yerleşkesi içinde ana üretim binası yanında, yönetim, depo ve bakım tesisleri de yer almaktadır.

SAMSUN SİĞARA FABRİKASI

- Ortalama 1.000 kişiye yakın çalışanla hizmet veren tesis, 1997 yılında kapatılmış, 2006 yılında da Bakanlar Kurulu Kararı ile yenileme alanına dönüştürülmüştür.

SAMSUN BULVAR YAŞAM VE ALIŞVERİŞ MERKEZİ

- ▶ 2012 yılında hizmete açılan yaşam merkezi 17.400 metrekarelik bir alan üzerine kurulmuştur.
- ▶ 16.000 metrekarelik kiralanabilir alana sahip olan Bulvar Samsun'un, 11.600 metrekaresi mağazalara, 2.400 metrekaresi restoran ve kafelere, 2.000 metrekaresi ise ofis alanlarına ayrılmıştır. 20.000 metrekare kapalı otopark alanı yer alan Bulvar Samsun'da yerli ve yabancı 45 marka yer alıyor.
- ▶ Bulvar Samsun içinde kültür, sanat ve eğlence etkinliklerinin gerçekleştirileceği geniş bir meydan bulunmaktadır.

SAMSUN BULVAR YAŞAM VE ALIŞVERİŞ MERKEZİ

- Meydanın ortasında yıllarca bu fabrikada çalışarak ülke ekonomisine büyük katkı sağlayan emekçilere şükran duygularını ifade etmek için bir heykel yer almaktadır.

SAMSUN BULVAR YAŞAM VE ALIŞVERİŞ MERKEZİ

BAFRA TÜTÜN MÜZESİ

- ▶ 2016 yılında inşaat çalışmaları tamamlanan müze 2018 yılında ziyaretçi kabulüne başlamıştır.
- ▶ Mze içinde tütün üretiminin ve sigaraya dönüşümünün tüm aşamalarını anlatan fotoğraflar, bal mumu heykeller ve üretimde kullanılan alet ve makinalar sergilenmektedir.

BAFRA TÜTÜN MÜZESİ

BAFRA TÜTÜN MÜZESİ

- Müzede, ziyaretçilerin dinlenmesi için bir kafeterya ve hediyelik eşya satım bölümü bulunmaktadır.
- Bu bölümde Samsun ve Bafra temalı hediyelik eşyalar pazarlanmaktadır.

SAMSUN CERRAHİ ALETLER MÜZESİ

- Samsun, Türkiye'nin önde gelen medikal cerrahi alet üretim merkezlerinden biridir.
- Samsun'un İlkadım ilçesinde yer alan Lokomotif Tamir Atölyesi binasının Medikal Cerrahi Aletler Müzesi ne dönüştürülmesi projesi 2016 yılında başlamıştır.

SAMSUN CERRAHİ ALETLER MÜZESİ

- Kullanım alanı 1415 metrekare olan müze tamamlandığında Samsun'un geçmişten bugüne cerrahi alet üretimindeki geçtiği aşamaları ve cerrahi el aletleri üretiminde kullanılan araç ve gereçleri tanıtan bir sergileyen bir merkez olacak.
- Müzede yaklaşık 15 bin farklı cerrahi el aletini sergilenecektir.

HAVZA SEKİZGÖZ UN FABRİKASI

- Havza ilçesinde Tersakan ırmağı üzerinde, Çeltek Boğazı mevkiinde bulunan yapı Osmanlı Döneminden kalmış olup, çalıştığı dönemde yakın çevrenin en büyük un fabrikasıydı. Yakın zamanda Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından kamulaştırılan bina ve çevresi endüstriyel miras açısından önemli bir yapı olarak görülmektedir.

TEKKEKÖY KENT MÜZESİ (TREN İSTASYONU)

- Tekkeköy ilçesi Hürriyet Mahallesi'nde yer alan tarihi tren istasyon ve lojman binası Samsun-Çarşamba arasında 1926 yılında yapılan demir yolu hattı güzergâhında yer almaktadır.
- İnşa tarihi hakkında bilgi veren herhangi bir belge bulunmamakla birlikte demir yolu ile aynı tarihlerde yapılmış olduğu düşünülmektedir.

TEKKEKÖY KENT MÜZESİ (TREN İSTASYONU)

- Özellikle tütün taşımacılığında kullanılan demiryolu hattında yer alan istasyon, arşivlerdeki fotoğraf ve çizimlerden anlaşıldığına göre ilk planda iki katlı iken sonra tek kata indirilmiştir.
- Uzun yıllar atıl durumda bakımsız kalan Tekkeköy tarihi tren garı restore edilerek kent müzesi olarak turizme kazandırılmıştır.

TEKKEKÖY KENT MÜZESİ (TREN İSTASYONU)

- Tekkeköy Kent Müzesi içerisinde yer alan her bir oda da Karadeniz, Mübadil, Roman ve Kafkas kültürüne ait, yöre halkından toplanan manevi ve tarihi değeri bulunan eşyalar sergilenmektedir.
- Ziyaretçilerin oturup semaver çayı içebileceği ve yiyecekler bulabileceği bir kafe bölümü yer almaktadır.

TEKKEKÖY KENT MÜZESİ (TREN İSTASYONU)

- 150 yıllık çınar ağaçlarıyla çevrili olan 10.000 m²'lik bu alanda çocuk parkı, saat kulesi ve sokak hayvanlarının beslenmesi için bir bölüm oluşturulmuş çevre düzenlemesi de yapılarak Nostalji Park olarak adlandırılmıştır.

SONUÇ

- ▶ Endüstriyel Miras değeri taşıyan yapıların korunması oldukça önemlidir.
- ▶ Bu yapılar hem ülkelerin endüstriyel gelişimlerine tanıklık etmekte hem de dönemin sosyo-ekonomik şartları hakkında bize fikir vermektedir.

Samsun özelinde bu duruma bakıldığında;

- ▶ Tekkeköy Tren İstasyonu binası aslına uygun restore edilmiş fakat kent müzesi olarak düzenlenmiş ve etnografya müzesi gibi kullanılmaktadır.
- ▶ Bafra Tütün Müzesi, içerik olarak endüstriyel miras tanımına uygundur, fakat kurulu olduğu bina eski kaymakamlık binasıdır.
- ▶ Samsun Bulvar Yaşam Merkezi (Bulvar AVM) bina olarak aslına uygun restore edilmiş fakat içinde Tütün fabrikasına, çalışanlarına ve aktif olduğu dönemlere ait izlere rastlanılmamaktadır.

SONUÇ

- ▶ Samsun Cerrahi Aletler Müzesi Lokomotif Tamir Atölyesi binasına kurulmuştur. Cerrahi aletler ile lokomotif tamiri arasında bir ilgi yoktur.
- ▶ Söz konusu tesisler aslına uygun restore edildikleri kadar bir zamanlar ne iş için kullanılıyorlarsa o iş üzerine müze olarak donatılmış olsalardı çok daha isabetli olurdu.
- ▶ Böyle olsaydı sanayi tarihine ilgi duyanlar, bu tesislerde çalışanların yakınları, bilim adamları vd. tarafından daha fazla ilgi göreceği kuşkusuzdur.
- ▶ Bunlar göz önüne alınarak Havza Un Fabrikası örnek bir koruma yaklaşımı ile ele alınabilir.
- ▶ Fakat hali hazırda, yapılan çalışmalar çok önemli olsa da, binaların restorasyonu ve korunmasına gösterilen titizlik binaların geçmişte nasıl kullanım şekillerine uygun değildir.

SONUÇ

- ▶ Endüstriyel miras kavramının ülkemizde gelişmemiş olması sadece sanatsal ve mimari değer taşıyan yapıların korunmasına sebep olmaktadır.
- ▶ Bu durum endüstriyel miras adına değerli olan sit alanı ya da ekipmanlarının önemsenmemesine ve böylece geri dönüşüz olarak yok edilmesine neden olmaktadır.
- ▶ Ülkemizde korumanın ilk aşaması olarak ciddi **bir envanter çalışması** yapılarak bu alanlar belgelenmeli ve bu bilgilerin kaybolması engellenmelidir.
- ▶ Unutulmamalıdır ki bu bilgiler **ülkemizin ekonomisini ve gelişmesini etkileyen sanayileşme hareketinin aşamalarının** belgeleridir.

İLGİNİZ İÇİN TEŞEKKÜR
EDER, SAYGILARIMI
SUNARIM.

► Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

► cyilmaz@omu.edu.tr

► **SAMSUN'UN ENDÜSTRİYEL MİRAS TURİZMİ POTANSİYELİ**

► **The Industrial Heritage Tourism Potential of Samsun (Turkey)**

► **Özet**

- Günümüz dünyasında etkisi her geçen gün daha fazla artan kentleşme ve küreselleşme olguları insanların kültürel değer ve birikimlerinde çoğu negatif yönde çok önemli değişim ve yok oluşlara sebep olmaktadır. Bu süreç bilgi toplumuna geçiş ile birlikte kültürel mirasın korunması gerektiği bilincini doğurmuştur. Önceleri sadece tarihi yapıları korumak gibi algılanan kültürel miras kavramı gün geçtikçe koruma sınırlarını genişletmiş ve “endüstriyel miras” gibi alanların da bu kapsama girmesine imkân sağlamıştır.

- Üretim süreçleri, inşaat tarzı, ticari ilişkiler, üretim için kullanılan alet ve makineler, iletişim ve ulaşım araçları, işgücünün çalışma alışkanlıkları gibi birçok konuda bilgi veren endüstriyel miras unsurları aynı zamanda insanlarla birlikte yaşamış ve dönemlere tanıklık etmiş birimler olarak kendi dönemlerine ait toplumsal şartlar hakkında da kanıt oluşturmaktadırlar. Aktif olduğu dönemlerde insanların refahına katkıda bulunan ve hafızalarda silinmez izler bırakmış tesislerin zamanla ömürlerini tüketerek kullanım dışı kalmaları çok arzu edilmese de kaçınılmaz bir sonudur. Bu tür tesislerin sökülüp yok edilmek yerine günümüzde müze, restoran, otel, alışveriş ya da kongre merkezi gibi kullanımlara açılması endüstriyel miras kavramının gelişmesi ile mümkün hale gelmiştir.

- Diğer yandan, endüstriyel miras yapıları ve eklentilerinin turistik alan olarak organize edilmeleri, başta bilim insanları ve teknoloji tarihi meraklıları olmak üzere, bizzat bu tesislerde çalışanların kendileri ve yakınları olmak üzere bu miras unsurlarını görmek isteyen birçok ziyaretçiyi kendine çekmekte, bu yönü ile endüstriyel miras önemli bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır.

- Karadeniz Bölgesi'nin en büyük ve en gelişmiş şehri olan Samsun'da Bafra Tütün Müzesi, Samsun Tekel Sigara Fabrikası, Tekkeköy Tren İstasyonu, Samsun Cerrahi Aletler Müzesi ve Havza Sekizgöz Un Fabrikası endüstriyel miras niteliği taşıyan en önemli yapılardır. Bafra Tütün Müzesi'nde tütünün ekiminden sigara haline gelinceye kadar geçen tüm süreci içeren alet ve makineler sergilenmektedir. Samsun Tekel Sigara Fabrikası'nın sadece binaları korunmuş durumda olup halen alışveriş merkezi olarak kullanılmaktadır. Samsun-Çarşamba demiryolu hattı üzerinde yer alan Tekkeköy Tren İstasyon binası restore edilmiş ve kent müzesi olarak kullanılmaktadır. Vaktiyle lokomotif bakım-onarım atölyesi olarak kullanılan Devlet Demiryollarına ait tarihi bina bugünlerde restore edilerek Samsun Cerrahi Aletler Müzesi'ne dönüştürülmektedir. Son olarak örneklendirebileceğimiz Havza Sekizgöz un fabrikası ise restorasyon çalışmalarının planlama aşamasında olduğu bir yapıdır.

- Bu çalışmada endüstriyel miras değeri taşıyan ve yukarıda adı geçen önemli yapılar üzerinde durulmuştur. Bu tesislerin korunma ve kullanım şekilleri açıklanmaya çalışılmış, söz konusu yapıların endüstriyel miras turizmi açısından taşıdığı değer araştırılmış, mevcut potansiyelin harekete geçirilmesini sağlayacak önerilerde bulunulmuştur. Sadece Samsun'un değil, Reji İdaresi ve Samsun Sigara Fabrikası örneğinden hareketle, ülkemizin sanayi geçmişine ayna tutan bu endüstri mirasının sadece binalar olarak korunmaları değil; imalatın tarihçesi, üretim aşamaları, işçilerin çalışma şartları ve yaşam koşulları gibi sosyo-ekonomik unsurları da gelecek nesillere aktarma adına büyük önem taşımaktadır. Böyle bir koruma yaklaşımı hem mirasın gelecek kuşaklara aktarımını sağlayacak hem de bu alanları Samsun için önemli turizm destinasyonları haline getirecektir.

► **Abstract**

- In today's world, the effects of urbanization and globalization, whose effects are increasing day by day, lead to significant negative changes and extinctions in the cultural values and accumulations of people. This process led to the awareness that cultural heritage should be protected with the transition to information society. The concept of cultural heritage, which was previously perceived as protecting only historical buildings, has gradually expanded its protection boundaries and allowed areas such as industrial heritage to be included in this scope.

- ▶ Industrial heritage elements that provide information about production processes, construction style, commercial relations, tools and machines used for production, communication and transportation tools, work habits of the labor force, as well as the units that lived and witnessed the periods, also about the social conditions of their periods. They constitute evidence. It is an inevitable end to the facilities that contribute to the welfare of people during their active periods and have left indelible traces in their memories, but are not desirable to use out of their lives. Instead of dismantling and destroying such facilities, it has become possible with the development of the concept of industrial heritage, to be opened to use such as museums, restaurants, hotels, shopping centers or congress centers.

- ▶ On the other hand, the organization of industrial heritage structures and add-ons as a touristic area attracts many visitors, especially scientists and technology enthusiasts, those who work in these facilities themselves and their relatives, who want to see these heritage elements tourism potential.

- ▶ Bafra Tobacco Museum, Samsun Monopoly Cigarette Factory, Tekkeköy Train Station, Samsun Surgical Instruments Museum and Basin Sekizgöz Flour Factory are the most important buildings that have the characteristics of industrial heritage in Samsun, which is the largest and most developed city of the Black Sea Region. The Bafra Tobacco Museum exhibits tools and machinery that cover the entire process from planting tobacco to cigarettes. Only buildings of Samsun Tekel Cigarette Factory are preserved and are still used as a shopping center. Tekkeköy Railway Station building on the Samsun- ar amba railway line has been restored and used as a city museum. The historical building of the State Railways, which was once used as a locomotive maintenance and repair workshop, is now being restored and converted into the Samsun Surgical Instruments Museum. Finally, Havza Sekizgöz flour factory, which we can exemplify, is a structure in which the restoration works are in the planning stage.

- ▶ In this study, the important buildings mentioned above which have industrial heritage value are mentioned. The protection and usage methods of these facilities were tried to be explained, the value of these buildings in terms of industrial heritage tourism was investigated and suggestions were made to activate the existing potential.

- ▶ Not only from Samsun, but from the example of the Reji Administration and Samsun Cigarette Factory, this industrial heritage, which mirrors the industrial past of our country, is not only preserved as buildings; It is also of great importance to transfer socio-economic factors such as the history of manufacturing, production stages, working conditions of workers and living conditions to future generations. Such a conservation approach will not only ensure the transfer of heritage to future generations, but will also make these areas an important tourism destination for Samsun.